

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**Effekter av Aktion mot nätmobbning avseende mobbning på
och utanför nätet, empati samt moraliskt disengagemang**

Nadia Nasershirzadi och Maja Sahlin Torp

Examensarbete 30 hp
Psykologprogrammet
PM2519
Vårterminen 2017

Handledare: Sofia Berne

Effekter av Aktion mot nätmobbing avseende mobbning på och utanför nätet, empati samt moraliskt disengagemang

Nadia Nasershirzadi och Maja Sahlin Torp

Sammanfattning. Föreliggande studie syftade till att undersöka effekterna av Aktion mot nätmobbing för elever i årskurs 4 och årskurs 9. 107 elever från två interventionsskolor och 135 elever från två jämförelseskolor deltog genom att besvara en webenkät vid tre tidpunkter (förmätning, första eftermätning, andra eftermätning) om nätmobbing, mobbning i skolan, empati och moraliskt disengagemang. För interventionsskolorna undersöktes effekter över tid. Resultaten visade att niondeklassare nätmobbade andra i högre utsträckning mellan första och andra tidpunkten och fjärdeklassare ökade sin empati mellan första och tredje tidpunkten. Mellan interventions- och jämförelseskolorna undersöktes skillnader i effekter för vardera tidpunkt. Resultaten visade att elever på jämförelseskolorna hade högre empati vid andra tidpunkten. Dock har studien ett antal begränsningar varför dess resultat bör tolkas med försiktighet.

Idag sker stor del av ungdomars kommunikation på nätet, och då framförallt via sociala medier och online-spel (Friends, 2016; Frisé & Berne, 2016). I takt med att ungdomars sociala liv får mer utrymme på nätet ökar även risken att utsättas för nätmobbing (Cross et al., 2015). Begreppet nätmobbing avser den mobbning som sker på nätet med modern teknik såsom mobiltelefoner, surfplattor och datorer (Frisé & Berne, 2016). Att nätmobba någon kan till exempel bestå av att skicka elaka textmeddelanden, skriva kränkande kommentarer eller ladda upp kränkande bilder eller videoklipp (Frisé, Berne & Lunde, 2014).

De som är utsatta för nätmobbing är även utsatta för mobbning i skolan i högre utsträckning (Frisé & Berne, 2016; Li, 2007). Det har också framkommit att det ofta är samma elever som nätmobbar som även mobbar andra elever i skolan (Kowalski, Schroeder, Giumetti & Lattanner, 2014). Enligt Mason (2008) medför nätmobbing och mobbning i skolan dessutom liknande konsekvenser. De elever som blir utsatta för båda dessa former av mobbning uppvisar större psykisk ohälsa än de elever som endast blir utsatta för en av dessa former (Schneider, O'Donnell, Stueve, & Coulter, 2012). De som blivit utsatta uppvisar psykosomatiska symtom (Beckman, Hagquist & Hellström, 2012; Gini & Pozzoli, 2009), negativ kroppsuppfattning (Berne, Frisé & Kling, 2014; Lunde & Frisé, 2011) samt högre risk för depression (Kowalski et al., 2014; Schneider et al., 2012). Och de som mobbar andra uppvisar lägre grad av empati samt högre grad av moraliskt disengagemang (Kowalski et al., 2014; Lovett & Sheffield, 2007; Pornari & Wood, 2010; Slonje, Smith & Frisé, 2012).

Sammanfattningsvis är mobbning på och utanför nätet fenomen som innebär allvarliga konsekvenser för de inblandade (Beckman et al., 2012; Berne et al., 2014; Gini & Pozzoli, 2009; Lovett & Sheffield, 2007; Lunde & Frisé, 2011; Kowalski et al., 2014; Pornari & Wood, 2010; Schneider et al., 2012; Slonje et al., 2012), och därav finns ett behov av mer kunskap kring metoder för att motverka detta. Som tidigare nämnts finns det också ett överlapp mellan nätmobbing och mobbning i skolan, och därmed kan det

tänkas att interventioner mot nätmobbning även påverkar mobbning i skolan (Frisén & Berne, 2016; Kowalski et al., 2014; Li, 2007).

I framtagandet av interventioner mot nätmobbning är det en fördel att elever involveras i arbetet i form av exempelvis kamratutbildarsystem, då de besitter ett inifrånperspektiv som annars kan gå förlorat (Flygare & Johansson, 2013; Spears & Kofoed, 2013). Kamratutbildarsystem innebär att elever utbildar andra elever, och detta kan utgöra en av fler komponenter i ett interventionsprogram mot nätmobbning. I dagsläget finns tre interventionsprogram mot nätmobbning där kamratutbildarsystem utgjort en av komponenterna (Cross et al., 2016; Menesini, Nocentini & Palladino, 2012; Wölfer et al., 2014), samt ett fristående kamratutbildarsystem vid namn Aktion mot nätmobbning (Berne & Frisén, 2016). De tre interventionsprogrammets effekter har tidigare utvärderats med goda resultat (Cross et al., 2016; Menesini et al., 2012; Menesini, Nocentini & Palladino, 2016; Wölfer et al., 2014). Aktion mot nätmobbning har vid två tillfällen utvärderats kvalitativt, varav en studie utvärderade kamratutbildarsystemet ur elevernas perspektiv (Palmberg, 2017) och en studie undersökte stämning i elevgrupperna (Larsson & Liljeström, 2017). Dock finns även ett behov av att utvärdera Aktion mot nätmobbningens effekter (Palmberg, 2017). I föreliggande studie skall därför effekterna av Aktion mot nätmobbning utvärderas avseende nätmobbning, mobbning i skolan, empati samt moraliskt disengagemang hos elever i årskurs 4 och elever i årskurs 9.

I den aktuella studien används uttrycket ”mobbning på och utanför nätet” synonymt med ”nätmobbning och mobbning i skolan” för att underlätta läsning. Nedan redogörs inledningsvis förekomst av mobbning i skolan respektive nätmobbning. Därefter följer en genomgång av begreppen empati och moraliskt disengagemang samt hur de kan aktualiseras i forskning kring mobbning på och utanför nätet. Avslutningsvis presenteras de tre interventionsprogrammen och det fristående kamratutbildarsystemet som genomförts mot nätmobbning.

Förekomst av mobbning i skolan respektive nätmobbning

I internationella studier har det framkommit att mellan 2 till 32 procent av elever har utsatts för mobbning i skolan och mellan 2 till 17 procent av elever har mobbat andra (Cook, Williams, Guerra & Kim, 2010). Enligt en rapport från PISA har 18,5 procent av elever i höginkomstländer blivit utsatta för mobbning i skolan det senaste året (PISA, 2017). Skolverket redovisade i sin rapport att 7 till 8 procent av elever på svenska skolor har utsatts för mobbning i skolan och att mellan 3 till 6 procent har mobbat andra (Skolverket, 2011).

I internationella studier har det framkommit att mellan 10 till 40 procent av elever har utsatts för nätmobbning och att 11 procent av elever har nätmobbat andra (Kowalski et al., 2014; Kowalski & Limber, 2007; Smith et al., 2008; Tokunaga, 2010). I svenska skolor har ungefär 8 till 10 procent av alla elever utsatts för nätmobbning och 8 procent av elever har nätmobbat andra (Frisén & Berne, 2016; Örn, 2013). I en undersökning genomförd på svenska skolor har det framkommit att 16 procent av elever i årskurs 4 har blivit utsatta för nätmobbning och 14 procent av elever i årskurs 9 har nätmobbat andra (Frisén et al., 2014).

I föreliggande studie skall effekten av Aktion mot nätmobbning utvärderas, genom att bland annat undersöka om yngre och äldre elevers inblandning i mobbning på och utanför nätet har påverkats. Har andel elever i årskurs 4 och årskurs 9 som nätmobbar

och mobbar andra samt andel elever som har blivit utsatta för mobbning på och utanför nätet förändrats efter deltagande i Aktion mot nätmobbning?

Empati och moraliskt disengagemang

Empati innebär att förstå och dela en annan människas emotionella tillstånd eller sammanhang (Cohen & Strayer 1996). Empatibegreppet kan delas upp i affektiv och kognitiv empati (Jolliffe & Farrington, 2006). Affektiv empati innebär att känna samma som den andre och kognitiv empati innebär att förstå vad den andre känner. Det finns studier som har kartlagt ett samband mellan empati samt mobbning på och utanför nätet (Del Rey, Casas & Ortega, 2016; Garaigordobil & Martínez-Valderrey, 2015; Jolliffe & Farrington, 2011; Kowalski et al., 2014; Lovett & Sheffield, 2007; Renati, Berrone & Zanetti, 2012; Van Cleemput, Vandebosch, & Pabian, 2014). Forskning har påvisat att elever som har mobbat andra på och utanför nätet uppvisar lägre grad av empati, framförallt affektiv empati. De elever som hjälpte mobbaren och de elever som agerade passiva vittnen uppvisade också lägre grad av empati. De elever som däremot ingrep och försvarade den utsatte uppvisade högre grad av empati.

Moraliskt disengagemang innebär att en person betar sig elakt mot någon annan utan att känna skuld, ånger eller självkländer (Thornberg & Jungert, 2014). Det finns studier som har kartlagt ett samband mellan moraliskt disengagemang samt mobbning på och utanför nätet (Barchia & Bussey, 2011; Barkoukis, Lazuras, Ourda & Tsorbatzoudis, 2016; Kowalski et al., 2014; Obermann, 2011a; Obermann, 2011b; Pornari & Wood, 2010; Renati et al., 2012). Forskning har påvisat att elever som har mobbat andra på och utanför nätet uppvisar högre grad av moraliskt disengagemang. Elever som både har blivit utsatta för nätmobbning och nätmobbat andra uppvisade också högre grad av moraliskt disengagemang, och detta återfanns även bland de elever som agerade passiva vittnen vid mobbning i skolan.

Sammanfattningsvis har de elever som mobbar andra, de som hjälper mobbaren samt de som agerar passiva vittnen vid mobbning på och utanför nätet lägre grad av empati samt högre grad av moraliskt disengagemang (Barchia & Bussey, 2011; Barkoukis et al., 2016; Del Rey et al., 2016; Garaigordobil & Martínez-Valderrey, 2015; Jolliffe & Farrington, 2011; Kowalski et al., 2014; Lovett & Sheffield, 2007; Obermann, 2011a; Obermann, 2011b; Pornari & Wood, 2010; Renati et al., 2012; Van Cleemput et al., 2014). Med tanke på detta väcks frågan om Aktion mot nätmobbning kan öka elevers nivå av empati samt minska deras nivå av moraliskt disengagemang. Detta samband har inte utvärderats i tidigare kamratutbildarsystem mot nätmobbning, något som gör att föreliggande studie skulle kunna bidra med ny kunskap inom nätmobbningsfältet.

Kamratutbildarsystem mot nätmobbning

I dagsläget finns endast fyra kamratutbildarsystem som genomförts med syfte att minska nätmobbning. Tre av dessa ingick i ett interventionsprogram och har utvärderats med goda resultat (Cross et al., 2016; Menesini et al., 2016; Wölfer et al., 2014). Det fjärde kamratutbildarsystemet, Aktion mot nätmobbning, skall i föreliggande studie utvärderas avseende dess effekter. Samtliga kamratutbildarsystem presenteras nedan.

Det första utvärderade interventionsprogrammet riktade sig mot både mobbning på och utanför nätet för elever från 15 till 19 år (Menesini et al., 2012) samt 14 till 15 år (Menesini et al., 2016). Interventioner där kamratutbildare varit aktiva på internetforum och i skolan, resulterade i att pojkar som var kamratutbildare nätmobbade andra i mindre utsträckning. Interventioner där kamratutbildare medvetandegjorde nätmobbning och involverade hela klassen i antimobbingsarbetet resulterade i att färre andel elever blev utsatta för mobbning på och utanför nätet.

Det andra utvärderade interventionsprogrammet var utformat för elever mellan 11 och 16 år (Wölfer et al., 2014). Detta manualbaserade program bestod av åtta komponenter. I en av komponenterna utbildade kamratutbildare elever om frågor kring internetsäkerhet. Interventionsprogrammet resulterade i att färre andel elever nätmobbade andra.

I det tredje utvärderade interventionsprogrammet valdes fyra till sex elever vid 15 års ålder till kamratutbildare, vilka själva utformade interventioner för elever mellan 13 och 14 år (Cross et al., 2016). Kamratutbildarna genomförde, tillsammans med de andra eleverna, olika aktiviteter med syfte att främja positiv användning av teknologi. En sådan aktivitet kunde exempelvis vara att lära elever om deras skyldigheter och rättigheter på nätet. Interventionsprogrammet resulterade i en minskning av andel elever som nätmobbade andra och andel elever som blev utsatta för nätmobbning.

Som ovan nämnts finns det tre utvärderade interventionsprogram där äldre elever inkluderats i arbetet mot nätmobbning i form av kamratutbildarsystem (Cross et al., 2016; Menesini et al., 2012; Wölfer et al., 2014). Dock saknades insatser som motverkar nätmobbning riktade till yngre elever (Wölfer et al., 2014) och insatser där samtliga elever i en årskurs inkluderats i utformandet av dem. Aktion mot nätmobbning var ett kamratutbildarsystem där detta togs i beaktande, vilket kommer att presenteras nedan.

Aktion mot nätmobbning. Aktion mot nätmobbning var ett kamratutbildarsystem som ingick i ett tvåårigt forskningsprojekt. Projektet hade flera mål, bland annat att utvärdera kamratutbildarsystemets effekter på nätmobbning, mobbning i skolan, elevers nivå av empati och elevers nivå av moraliskt disengagemang. Det fanns en förhoppning att dessa mål skulle uppfyllas genom följande fyra insatser (Berne & Frisé, 2016): Hur kan elever i årskurs 9 hjälpa elever i årskurs 4 att (1) undvika att bli utsatta för nätmobbning? (2) prata med en vuxen? (3) stötta de som blivit utsatta? och (4) få den som nätmobbar att sluta?

Ovan nämnda insatser utformades av eleverna i årskurs 9 från interventionsskolorna. Detta skedde genom workshoppar där diskussion fördes kring hur nätmobbning kan motverkas. Denna diskussion utgjorde sedan grunden för insatserna som sedan vid fyra tillfällen förbereddes och genomfördes med hjälp av vuxen handledare. Vid förberedelseträffar planerade eleverna i årskurs 9 hur genomförandet av insatserna skulle gå till. På genomförandeträffarna implementerades sedan insatserna genom att eleverna i årskurs 9 utbildade eleverna i årskurs 4 om nätmobbning.

Aktion mot nätmobbning antogs påverka eleverna genom två olika förlopp. För elever i årskurs 4 antogs mobbning på och utanför nätet och deras nivå av moraliskt disengagemang minska samt deras nivå av empati öka. Detta på grund av att eleverna i årskurs 9 agerade positiva rollmodeller och via insatserna förmedlade information om hur nätmobbning kan motverkas. För elever i årskurs 9 fanns en förhoppning om att samma förändringar skulle ske genom en mekanism som kallas för kognitiv dissonans (Festinger, 1962). Kognitiv dissonans innebär att en individs tankar och värderingar ("Det är okej att vara taskig mot någon på nätet") inte är förenliga med individens handlingar ("Jag är

kamratutbildare mot nätmobbning.”). Detta medför en spänning (“Jag tycker det är okej att vara taskig på nätet, samtidigt som jag säger åt andra att vara snälla”) som leder till att individen antas ändra sina tankar, värderingar och handlingar så att de är förenliga med varandra (“Man bör vara snäll på nätet och därför ska jag vara snäll på nätet”) (Berne & Frisén, 2016; Festinger, 1962). Elever i årskurs 9 som nätmobbade andra skulle kunna uppleva kognitiv dissonans med tanke på de agerat rollmodeller för respektfullt beteende på nätet, något som påvisats i tidigare kvalitativ utvärdering av projektet (Palmberg, 2017).

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande studie var att utvärdera effekterna av Aktion mot nätmobbning. Frågeställningarna var att, efter genomförande av samtliga insatser, undersöka följande:

- Har andel elever som blir utsatta för nätmobbning respektive mobbning i skolan förändrats?
- Har andel elever som nätmobbar respektive mobbar andra förändrats?
- Har elevernas skattningar av empati förändrats?
- Har elevernas skattningar av moraliskt disengagemang förändrats?
- Finns det skillnader för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9 på interventionsskolorna avseende eventuella förändringar ovan?
- Finns det skillnader mellan samtliga elever i årskurs 4 och 9 på interventionsskolorna kontra samtliga elever i årskurs 4 och 9 på jämförelseskolorna avseende eventuella förändringar ovan?

Metod

Denna studie baseras på det longitudinella forskningsprojektet Aktion mot nätmobbning, vars huvudsyfte var att utvärdera effekten av ett kamratutbildarsystem, där elever i årskurs 9 utformade och genomförde insatser mot nätmobbning för elever i årskurs 4 (Berne & Frisén, 2016). Den aktuella studien är baserad på insamlad data från elever i årskurs 4 och elever i årskurs 9 och rör nätmobbning, mobbning i skolan, empati samt moraliskt disengagemang. Datan insamlades vid en förmätning och två eftermätningar.

Deltagare

Fyra skolor deltog i projektet; två interventionsskolor samt två jämförelseskolor. Samtliga skolor ligger i Göteborgsområdet.

Interventionsskolor. Interventionsskolorna rekryterades med hjälp av en artikel i Göteborgs Posten (Nilsson, 2014, 1 december). I artikeln presenterades syftet med projektet och att skolor med elever i årskurs 4–9 söktes. Sju rektorer anmälde intresse och fick ett informationsbrev där projektets upplägg presenterades. Därefter kontrollerades om rektorernas intresse för att delta i projektet kvarstod. Samtliga rektorers intresse för att delta i projektet kvarstod. Av de sju skolorna var det tre skolor som valdes ut då de

uppfyllde inklusionskriterierna. Dessa var att skolorna skulle ligga i Göteborgsområdet, samt att elever i årskurs 4-9 skulle uppehålla sig i samma fysiska skolbyggnad för att kunna träffa varandra i andra situationer än de givna tillfällena för insatserna.

Efter påbörjat samarbete framkom att en av de tre utvalda interventionsskolorna på grund av praktiska skäl inte kunde fullgöra sin del av åtagandet, varvid forskargruppen vid Göteborgs universitet beslutade att exkludera denna skola från projektet. Sammantaget tillfrågades 154 elever om deltagande i datainsamlingen. Av dessa var det 47 elever som inte var närvarande vid datainsamlingen eller tackade nej till att delta. Totalt deltog 107 elever vid samtliga tre mättillfällen, varav 50 elever från årskurs 4 och 57 elever från årskurs 9. Därtill var de fyra insatserna i Aktion mot nätmobbning en del av interventionsskolornas antimobbningsprogram, och ingick således som ett obligatoriskt moment i undervisningen för eleverna.

Jämförelseskolor. Tre jämförelseskolor valdes slumpvis ut utifrån samma inklusionskriterier som för interventionsskolorna. Skolornas rektorer kontaktades via mail och telefonsamtal för att informeras om projektet och se om intresse för att delta som jämförelseskola fanns. Samtliga rektorer tackade ja till deltagande i projektet. Efter påbörjat samarbete framkom att en av de tre utvalda jämförelseskolorna på grund av praktiska skäl inte kunde fullgöra sin del av åtagandet, varvid forskargruppen vid Göteborgs universitet beslutade att exkludera denna skola från projektet. Sammantaget tillfrågades 209 elever om deltagande i datainsamlingen. Av dessa var det 74 elever som inte var närvarande vid datainsamlingen eller tackade nej till att delta. Totalt deltog 135 elever vid samtliga tre mättillfällen, varav 77 elever från årskurs 4 och 58 elever från årskurs 9

Instrument

Nedan presenteras två globala frågor kring nätmobbning och två globala frågor kring mobbning i skolan, samt Basic Empathy Scale och Moral Disengagement in Bullying Scale. Dessa ingick i den webbenkät som eleverna besvarade vid förmätningen och de två eftermätningarna.

Nätmobbing. Eleverna fick först läsa följande definition av vad nätmobbing är (Frisén & Berne, 2016): ”En person är nätmobbad när hon eller han, flera gånger blir utsatt för elaka handlingar på mobilen, datorn eller surfplattan. Det kan röra sig om antingen flera olika elaka handlingar eller att en elak kommentar/bild/film delats eller spridits. Den som utsätts upplever det som att hon eller han är i underläge eller har svårt att försvara sig”.

Därefter fick eleverna besvara följande frågor om nätmobbing: ”Har du blivit nätmobbad via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?” och ”Har du nätmobbat andra via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?” Frågorna är framtagna av Slonje och Smith (2008) och modifierade av Frisén och Berne (2016).

Eleverna angav i vilken utsträckning de hade varit med om detta på en femgradig likertskala från ”Nej, aldrig” (1), ”Ja, det har hänt en eller två gånger” (2), ”Ja, 2 eller 3 gånger per månad” (3), ”Ja, ungefär en gång per vecka” (4) till ”Ja, flera gånger per vecka” (5). De fem svarsalternativen omvandlades till två svarsalternativ, där alternativ 2-5 definierades som alternativ 1 (Ja, det har hänt en eller flera gånger), och alternativ 1 definierades som 0 (Nej, aldrig).

Mobbning i skolan. Eleverna fick först läsa följande definition av vad mobbning i skolan är (Olweus, 1996): ”När det förekommer mobbning sker det upprepade gånger och den som blir utsatt har svårt att försvara sig. Om en elev blir retad upprepade gånger på ett obehagligt och sårande sätt är det också mobbning. Men det är inte mobbning, när någon blir retad på ett snällt och vänligt sätt. Det är inte heller mobbning när två ungefär lika starka, jämbördiga elever slåss eller grälar”.

Därefter fick eleverna besvara följande två frågor om mobbning i skolan: ”Hur ofta har du blivit mobbad i skolan de senaste månaderna?” samt ”Hur ofta har du själv varit med om att mobba en annan elev/andra elever på skolan de senaste månaderna?”. Frågorna är framtagna av Solberg och Olweus (2003) och anses ha goda psykometriska egenskaper.

Eleverna angav i vilken utsträckning de hade varit med om detta på en femgradig likertskala från ”Jag har inte blivit mobbad/mobbat andra elever i skolan de senaste månaderna” (1), ”Bara någon enstaka gång” (2), ”2 eller 3 gånger per månad” (3), ”Ungefär 1 gång i veckan” (4) till ”Flera gånger i veckan” (5). De fem svarsalternativen omvandlades till två svarsalternativ, där alternativ 3-5 definierades som alternativ 1 (Ja, det har hänt upprepade gånger), och alternativ 1-2 definierades som 0 (Nej, aldrig).

Basic Empathy Scale. Basic Empathy Scale (BES) användes för att mäta elevers nivå av empati (Jolliffe & Farrington, 2006). BES består av 20 påståenden och är indelad i två delskalor som mäter affektiv empati (11 påståenden) och kognitiv empati (9 påståenden). Inom ramen för denna studie användes skalan i sin helhet, det vill säga den totala poängen för empati. Ett påstående som mätte empati var exempelvis utformat på följande sätt: ”När jag har träffat en vän som är ledsen över något så brukar jag också känna mig ledsen”. Eleverna angav i vilken grad de instämde med påståendena på en femgradig likertskala från 1 (”Stämmer absolut inte”) till 5 (”Stämmer helt och hållet”). Enligt Jolliffe och Farrington (2006) har skalan god begreppsvaliditet. Med reliabilitetstester framkom att reliabiliteten för hela skalan låg inom den rekommenderade alfanivån (,65–,8) (Vaske, Beaman & Sponarski, 2017). Vad gäller reliabiliteten för delskalorna låg delskalan affektiv empati inom den rekommenderade alfanivån, och delskalan kognitiv empati underskred den rekommenderade alfanivån. Alfanivåer för hela skalan samt delskalorna redovisas i tabell 1.

Moral Disengagement in Bullying Scale. Moral Disengagement in Bullying Scale (MBDS) användes för att mäta elevers nivå av moraliskt disengagemang (Thornberg & Jungert, 2013; Thornberg & Jungert, 2014). MBDS består av 18 påståenden och är indelad i följande sju delskalor: moraliskt rättfärdigande, förskönande omskrivningar, fördelaktiga jämförelser, ansvarsförskjutning, ansvarsdiffusion, förvrängning av konsekvenser samt förlägga orsaken till den utsatte. Delskalorna är baserade på Banduras (1999; 2002) åtta mekanismer om moraliskt disengagemang. Inom ramen för denna studie användes skalan i sin helhet, det vill säga den totala poängen för moraliskt disengagemang.

Ett påstående som mätte moraliskt disengagemang var exempelvis utformat på följande sätt: ”Det är okej att göra illa en person ett par gånger i veckan om man gör det för att skydda sina vänner” (Thornberg & Jungert, 2014). Eleverna angav i vilken grad de instämde med påståendena på en sjugradig likertskala från 1 (”Stämmer inte alls”) till 7 (”Stämmer bra”). Enligt Thornberg och Jungert har skalan god kriterievaliditet. Med reliabilitetstester framkom att reliabiliteten för hela skalan låg inom den rekommenderade alfanivån (,65–,8) (Vaske et al., 2017). Vad gäller reliabiliteten för delskalorna låg tre av delskalorna inom den rekommenderade alfanivån, och fyra av delskalorna underskred

den rekommenderade alfanivån. I enlighet med rekommendationer från Vaske och kollegor (2017) uteslöts en delskala, då alfanivån underskred 0,4. Alfanivåer för hela skalan samt delskalorna redovisas i tabell 1.

Tabell 1

Cronbach's alpha vid förmätning för interventionsskor och jämförelseskolor

	Basic Empathy Scale	Moral Disengagement in Bullying Scale
Hela skalan	,78*	
Affektiv empati	,69*	
Kognitiv empati	,57**	
Hela skalan		,71*
Moraliskt rättfärdigande		,81*
Förskönande omskrivning		,66*
Fördelaktig jämförelse		,63**
Ansvarsförskjutning		,62**
Ansvarsdiffusion		,36***
Förvrängning av konsekvenser		,73*
Förlägga orsaker på den utsatte		,49**

Notis 1. *Delskalan ligger inom den rekommenderade alfanivån för acceptabel reliabilitet.

Notis 2. ** Delskalan ligger under den rekommenderade alfanivån för acceptabel reliabilitet.

Notis 3. *** Delskalan exkluderades från analyser.

Tillvägagångssätt

Nedan beskrivna tillvägagångssätt är godkänt av Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg (dnr 368-15). Inledningsvis hölls en informationsträff för skolpersonal på berörda skolor där dessa fick information om projektet, dess upplägg samt hur forskningen skulle bedrivas. Efter genomgång av projektet fanns möjlighet att ställa frågor till forskarna. Skolpersonal gavs även skriftlig och muntlig information om innehållet i ett informationsbrev riktat till vårdnadshavare respektive elever. Med rektorns medgivande ombads skolpersonalen vidarebefordra informationsbrevet till både vårdnadshavare och elever. I brevet informerades vårdnadshavare och elever om frivillighet, konfidentialitet, möjlighet att inte svara på frågor som upplevs som känsliga, hantering av personuppgifter i enlighet med personuppgiftslagen (PUL 1998:204) samt hur deras svar skulle användas i forskningen. Med informationsbrevet riktat till vårdnadshavare inhämtades också skriftligt samtycke i de fall där eleven var under 15 år. Forskare från projektet närvarade även vid föräldramöten och besvarade eventuella frågor och funderingar som uppkommit efter vårdnadshavare tagit del av informationsbrevet. När skolpersonalen överlämnat samtyckesformulären till forskarna, närvarade forskarna på skolorna för att besvara personalens frågor. Efter inhämtat samtycke från vårdnadshavare träffade även forskarna eleverna på lektionstid för att genomföra förmätning.

Förmätning. Förmätningen skedde under september 2015 i elevernas klassrum på lektionstid. Datainsamlingen genomfördes av en forskare och en forskningsassistent. Eleverna informerades muntligen om frivillighet, konfidentialitet, möjlighet att inte svara på frågor som upplevs som känsliga, hantering av personuppgifter i enlighet med personuppgiftslagen (PUL 1998:204) samt vad det insamlade materialet skulle användas till. Eleverna blev även muntligen informerade om vad nätmobbning innebär. Därefter tilldelades eleverna en länk samt en personlig inloggningskod till enkäten som de fick skriva in i webbläsaren på sin dator eller läsplatta. Den personliga koden är kopplad till en lista som innehåller information om vilken skola och klass eleven går i och lagras i ett brandsäkert skåp i larmade lokaler vid Göteborgs universitet som endast forskare och forskningsassistenter har tillgång till. Då denna information är på individnivå blir det möjligt att följa enskilda elever över tid och få ökad kunskap om deras utveckling och erfarenheter.

Webbenkäten inleddes med att eleverna återigen fick ta del av ovan nämnda information skriftligen. De ombads också samtycka till deltagande innan de kunde besvara frågorna. Enkäten tog ungefär 40 minuter att besvara, och även demografiska frågor såsom kön och ålder efterfrågades. Forskare och forskarassistent fanns kvar i klassrummet medan webbenkäterna fylldes i för att besvara eventuella frågor och funderingar som uppstod under tiden. Efter ifyllnad av enkäterna fick eleverna skriftlig information om kontaktuppgifter till var de kunde vända sig om de har blivit utsatta, sett någon annan utsättas eller om de har nätmobbats och/eller mobbat andra (se bilaga 1).

De elever som blev klara med ifyllnad av webbenkäten innan beräknad tidsåtgång samt de elever som inte deltog alls, fick stanna kvar i klassrummet och arbeta med skolarbete som i förhand bestämts av pedagog, alternativt spela ett online-spel som var godkänt av skolpersonal.

Eftermätningar. Den första eftermätningen genomfördes i april 2016, en vecka efter sista insatsen genomförts, och den andra eftermätningen skedde i juni 2016. De två eftermätningarna skedde på samma sätt som förmätningen, och dessutom informerades eleverna om att de inte behövde delta i det givna mättillfället även om de redan deltagit vid ett tidigare mättillfälle.

Databearbetning

Innan analyserna genomfördes undersöktes om antagandena för normalfördelade populationer och homogena populationsvarianser uppfylldes. När antagandena inte uppfylldes användes icke-parametriska tester, om inte annat anges. För att undersöka eventuell förekomst av extremvärden analyserades hela skalorna för BES och MDBS med hjälp av deskriptiv analys samt boxplot. Extremvärden återfanns endast för MDBS och bestod av 16 elever från interventionsskolorna samt 13 elever från jämförelseskolorna.

De elever som inte deltog vid samtliga mättillfällen uteslöts från analyser. På interventionsskolorna uteslöts 46 elever och på jämförelseskolorna uteslöts 56 elever. Efter detta uteslutande kvarstod 107 elever på interventionsskolorna och 135 elever på jämförelseskolorna. Det totala antalet deltagare blev därmed 242 elever. De elever som inte besvarat de globala frågorna för nätmobbning respektive mobbning i skolan samt samtliga frågor i skalorna BES respektive MDBS vid något av de tre mättillfällena uteslöts även från analyserna. För mer detaljerad beskrivning av studiens bortfall, se bilaga 2.

Nätmobbing och mobbing i skolan. Cochran's Q-test genomfördes för att undersöka om det förelåg några skillnader över de tre mättillfällena för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9 på interventionsskolorna avseende att ha nätmobbat eller mobbat andra samt blivit utsatt för nätmobbing eller mobbing i skolan. I de fall det var aktuellt utfördes därefter McNemar's-test som post hoc för att undersöka var skillnaden mellan de specifika mättillfällena förelåg.

För att undersöka eventuella skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende att ha nätmobbat eller mobbat andra samt blivit utsatt för nätmobbing eller mobbing i skolan genomfördes oberoende χ^2 -test för varje mättillfälle. Då många χ^2 -test utfördes ökade risken för typ 1-fel. För att justera för detta genomfördes Bonferroni-korrigeringar, och signifikansnivån sattes till ,017 (,05 alfa-nivå/3 test) för vardera av de fyra frågorna.

Empati. Envägs beroende variansanalys (ANOVA) genomfördes för att undersöka om det förelåg några skillnader över de tre mättillfällena för elever i årskurs 4 respektive elever i årskurs 9 på interventionsskolorna avseende skattning av empati. Analyserna utfördes på hela empatiskalan, det vill säga den totala poängen för affektivt samt kognitivt empati. Därefter genomfördes parvisa jämförelser med Bonferroni post hoc-test för att undersöka var skillnaden mellan de specifika mättillfällena förelåg.

För att undersöka eventuella skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende skattning av empati genomfördes oberoende t-test för respektive mättillfälle. Då många t-test utfördes ökade risken för typ 1-fel. För att justera för detta utfördes Bonferroni-korrigeringar, och signifikansnivån sattes till ,017 (,05 alfa-nivå/3 test) för respektive mättillfälle.

Moraliskt disengagemang. Innan analyser genomfördes uteslöts delskalan ansvarsdiffusion, i enlighet med rekommendationer från Vaske och kollegor (2017), då alfanivån underskred 0,4. Analyserna genomfördes därefter på den totala skalan för moraliskt disengagemang, det vill säga den totala poängen för de sex kvarvarande delskalorna. Envägs beroende ANOVA genomfördes för att undersöka om det förelåg några skillnader över de tre mättillfällena för elever i årskurs 4 respektive elever i årskurs 9 på interventionsskolorna avseende skattning av moraliskt disengagemang. Därefter genomfördes parvisa jämförelser med Bonferroni post hoc-test för att undersöka var skillnaden mellan de specifika mättillfällena förelåg.

För att undersöka eventuella skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende skattning av moraliskt disengagemang genomfördes oberoende t-test för respektive mättillfälle. Då många t-test utfördes ökade risken för typ 1-fel. För att justera för detta utfördes Bonferroni-korrigeringar, och signifikansnivån sattes till ,017 (0,05/3 test) för respektive mättillfälle.

Resultat

Syftet med föreliggande studie var att utvärdera effekterna av Aktion mot nätmobbing. Frågeställningarna var att, efter genomförande av samtliga insatser, undersöka följande: "Har andel elever som blir utsatta för nätmobbing respektive mobbing i skolan förändrats?", "Har andel elever som nätmobbar respektive mobbar andra förändrats?", "Har elevernas skattningar av empati förändrats?", "Har elevernas skattningar av moraliskt disengagemang förändrats?", "Finns det skillnader för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9 på interventionsskolorna avseende eventuella förändringar

ovan?” samt ”Finns det skillnader mellan samtliga elever i årskurs 4 och 9 på interventionsskolorna kontra samtliga elever i årskurs 4 och 9 på jämförelseskolorna avseende eventuella förändringar ovan?”. Resultaten för samtliga frågeställningar presenteras nedan.

Nätmobbing

Skillnader inom årskurserna över de tre mättillfällena. Cochran's Q-test genomfördes för att undersöka om det förelåg skillnader över tid i andel elever på interventionsskolorna som uppgav att de hade blivit utsatta för nätmobbing eller nätmobbat andra (se tabell 2). Separata analyser genomfördes för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9.

Det förelåg ingen signifikant skillnad över de tre mättillfällena vare sig för elever i årskurs 4 ($\chi^2(2) = 0,182, p = ,91$ eller elever i årskurs 9 ($\chi^2(2) = 1,000, p = ,61$) avseende hur många som hade blivit utsatta för nätmobbing. För elever i årskurs 4 ($\chi^2(2) = 2,000, p = ,37$) förelåg inte heller någon signifikant skillnad avseende hur många som uppgav att de hade nätmobbat andra över de tre mättillfällena.

Det fanns en signifikant skillnad för elever i årskurs 9, där fler uppgav att de hade nätmobbat andra över de tre mättillfällena ($\chi^2(2) = 7,000, p < ,05$). Post hoc-test med McNemar visade att skillnaden återfanns mellan förmätningen och första eftermätningen ($p < ,05$).

Tabell 2

Testvärden för Cochran's Q-test samt frekvenser för elever i årskurs 4 och i årskurs 9 från interventionsskolorna. Antal elever som uppgav att de hade blivit utsatta för nätmobbing respektive nätmobbat andra över de tre mättillfällena

Erfarenhet samt årskurs		Mättillfälle			Cochran's Q
		1	2	3	
Blivit utsatt 4 n=48	Ja	5	6	5	0,182
	Nej	43	42	43	
9 n= 57	Ja	11	9	12	1,000
	Nej	46	48	45	
Nätmobbat andra 4 n= 49	Ja	0	1	1	2,000
	Nej	49	48	48	
9 n= 49	Ja	1	9	5	7,000*
	Nej	55	47	50	

* $p < ,05$

Notis 1. Med 4 avses årskurs 4 och med 9 avses årskurs 9.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna. För att undersöka om det förelåg skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna i andel elever som uppgav att de hade blivit utsatta för nätmobbning eller nätmobbade andra, genomfördes oberoende χ^2 -test för vardera mättilfälle (se tabell 3).

Det fanns ingen signifikant skillnad mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende hur många elever som hade blivit utsatta för nätmobbning vare sig på förmätningen ($\chi^2(1) = 2,959, p = ,09$), den första eftermätningen ($\chi^2(1) = 0,094, p = ,76$) eller den andra eftermätningen ($\chi^2(1) = 0,562, p = ,45$).

Det fanns inte heller någon signifikant skillnad mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende hur många som hade nätmobbade andra vare sig på förmätningen, ($\chi^2(1) = 0,066, p = ,80$), första eftermätningen, ($\chi^2(1) = 3,367, p = ,07$), eller andra eftermätningen ($\chi^2(1) = 2,985, p = ,08$).

Tabell 3

Testvärden från χ^2 -test med frekvens och (procent) över antal elever som uppgav att de hade blivit utsatta för nätmobbning respektive nätmobbade andra de senaste månaderna för elever på interventions- och jämförelseskolorna

Erfarenhet samt mättilfälle	Ja			Nej			χ^2
	Int.	Jmf.	Total n (%)	Int.	Jmf.	Total n (%)	
Blivit utsatt							
1 n=242	16 (61)	10 (39)	26 (100)	90 (42)	126 (58)	216 (100)	2,959
2 n=242	15 (48)	16 (52)	31 (100)	92 (44)	119 (56)	211 (100)	0,094
3 n=241	17 (52)	16 (48)	33 (100)	89 (43)	119 (57)	208 (100)	0,562
Nätmobbade andra							
1 n= 242	1 (25)	3 (75)	4 (100)	105 (44)	133 (56)	238 (100)	0,066
2 n= 242	10 (71)	4 (29)	14 (100)	97 (42)	131 (58)	228 (100)	3,367
3 n= 240	7 (78)	2 (22)	9 (100)	99 (43)	132 (57)	231 (100)	2,985

Notis 1. Med Int. avses interventionsskolor och med Jmf. avses jämförelseskolor.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Mobbning i skolan

Skillnader inom årskurserna över de tre mättilfällena. Cochran's Q-test genomfördes för att undersöka om det förelåg skillnader över tid i andel elever på interventionsskolorna som uppgav att de hade blivit utsatta mobbning i skolan eller mobbade andra (se tabell 4). Separata analyser genomfördes för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9.

Det fanns ingen signifikant skillnad över de tre mättilfällena avseende hur många elever som hade blivit utsatta för mobbning i skolan, vare sig för elever i årskurs 4 ($\chi^2(2) = 3,250, p = ,20$), eller elever i årskurs 9 ($\chi^2(2) = 3,429, p = ,18$). Det fanns inte heller någon signifikant skillnad bland de elever som uppgav att de hade mobbade andra, vare sig för elever i årskurs 4 ($\chi^2(2) = 1,750, p = ,42$) eller för elever i årskurs 9 ($\chi^2(2) = ,545, p = ,76$).

Tabell 4

Testvärden för Cochran's Q-test samt frekvenser för elever i årskurs 4 och i årskurs 9 från interventionsskolorna. Antal elever som uppgav att de hade blivit utsatta för mobbning i skolan respektive mobbat andra över de tre mättillfällena

Erfarenhet samt årskurs		Mättillfälle			Cochran's Q
		1	2	3	
Blivit utsatt					
4 n= 47	Ja	14	12	7	3,250
	Nej	33	35	40	
9 n= 55	Ja	11	17	17	3,429
	Nej	44	38	38	
Mobbat andra					
4 n= 47	Ja	2	5	4	1,750
	Nej	45	42	43	
9 n= 55	Ja	7	8	9	0,545
	Nej	48	47	46	

Notis 1. Med 4 avses årskurs 4 och med 9 avses årskurs 9.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna. För att undersöka om det förelåg skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna i andel elever som uppgav att de hade blivit utsatta för mobbning i skolan eller mobbat andra, genomfördes oberoende χ^2 -test för vardera mättillfälle (se tabell 5).

Det fanns ingen signifikant skillnad mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende hur många elever som hade blivit utsatta för mobbning i skolan vare sig på förmätningen ($\chi^2(1) = 0,540, p = ,82$), den första eftermätningen ($\chi^2(1) = 0,009, p = ,93$) eller den andra eftermätningen ($\chi^2(1) = 0,000, p = 1,00$).

Det fanns inte heller någon signifikant skillnad mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende hur många som hade mobbat andra vare sig på förmätningen, ($\chi^2(1) = 0,730, p = ,39$), första eftermätningen, ($\chi^2(1) = 1,851, p = ,17$), eller andra eftermätningen ($\chi^2(1) = 1,205, p = ,27$).

Tabell 5

Testvärden från χ^2 -test med frekvens och (procent) över antal elever som uppgav att de hade blivit utsatta för mobbning i skolan respektive mobbat andra de senaste månaderna från interventions- och jämförelseskolorna

Erfarenhet samt mättillfälle	Ja			Nej			χ^2
	Int.	Jmf.	Total n (%)	Int.	Jmf.	Total n (%)	
Blivit utsatt							
1 n=234	3 (60)	2 (40)	5 (100)	102 (44)	127 (56)	229 (100)	0,540
2 n=238	6 (50)	6 (50)	12 (100)	100 (44)	126 (56)	226 (100)	0,009
3 n=226	4 (45)	5 (55)	9 (100)	101 (43)	116 (57)	217 (100)	0,000
Mobbat andra							
1 n= 233	2 (100)	0 (0)	2 (100)	103 (45)	128 (55)	231 (100)	0,730
2 n= 238	3 (100)	0 (0)	3 (100)	103 (44)	132 (56)	235 (100)	1,851
3 n= 227	4 (8)	1 (20)	5 (100)	100 (45)	122 (55)	222 (100)	1,205

Notis 1. Med Int. avses interventionsskolor och med Jmf. avses jämförelseskolor.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Empati

Skillnader inom årskurserna över de tre mättillfällena. En envägs beroende ANOVA genomfördes för att undersöka om det förelåg skillnader över tid i elevernas skattningar av empati på interventionsskolorna. Separata analyser genomfördes för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9 (se tabell 6).

För elever i årskurs 4 förelåg en signifikant skillnad över de tre mättillfällena ($F(2,84) = 4,36, p < ,05$, partiell $\eta^2 = ,094$) avseende skattning av empati. Bonferroni post hoc-test visade att elevernas skattning av empati hade ökat signifikant mellan förmätningen ($M = 69,10, s = 6,28$) och andra eftermätningen ($M = 72,60, s = 9,71$).

För elever i årskurs 9 kunde inte sfäricitet antas ($p < ,05$), varför Wilk's Lambda användes. Det förelåg ingen signifikant skillnad för elever i årskurs 9 gällande skattning av empati över de tre mättillfällena ($F(2,44) = 2,68, p = ,08$ partiell $\eta^2 = ,108$).

Tabell 6

Medelvärden och (standardavvikelser) över förändring avseende skattning av empati för elever i årskurs 4, respektive elever i årskurs 9 över de tre mättillfällena på interventionsskolorna

Årskurs	Mättillfälle			F	η^2
	1	2	3		
4 n= 43	69,10 (6,28)	71,58 (9,35)	72,60 (9,71)	4,35*	,094
9 n= 46	72,13 (9,18)	69,43 (13,13)	72,46 (11,83)	2,68	,108

* $p < ,05$

Notis 1. Med 4 avses årskurs 4 och med 9 avses årskurs 9.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna. Oberoende t-test genomfördes för respektive mättillfälle för att undersöka om det förelåg skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende elevernas skattning av empati (se tabell 7).

Vid förmätningen förelåg ingen signifikant skillnad i skattning av empati mellan interventions- och jämförelseskolorna ($t(193) = 1,71, p = ,09$). Vid första eftermätningen förelåg en signifikant skillnad i skattning av empati mellan interventions- och jämförelseskolorna ($t(193) = 3,57, p < ,001$). Eleverna på jämförelseskolorna ($M = 75,89, s = 0,95$) skattade i genomsnitt sin empati högre än eleverna på interventionsskolorna ($M = 70,47, s = 1,21$). Vid andra eftermätningen förelåg ingen signifikant skillnad i skattning av empati mellan interventions- och jämförelseskolor ($t(193) = -2,61, p = ,08$).

Tabell 7

Medelvärden och (standardavvikelser) för oberoende t-test. Jämförelse mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende elevernas skattning av empati för de tre mättillfällena

Mättillfälle	Interventionsskolor	Jämförelseskolor	<i>p</i>	Effektstorlek (<i>d</i>)
1 <i>n</i> =195	70,66 (8,04)	72,84 (9,43)	,09	,25
2 <i>n</i> =189	70,47 (11,45)	75,89 (9,77)	<,001	,51
3 <i>n</i> =189	72,52 (10,80)	75,14 (9,65)	,08	,38

Notis. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Moraliskt disengagemang

Skillnader inom årskurserna över de tre mättillfällena. En envägs beroende ANOVA genomfördes för att undersöka om det förelåg skillnader över tid i elevernas skattningar av moraliskt disengagemang på interventionsskolorna. Separata analyser genomfördes för elever i årskurs 4 respektive årskurs 9 (se tabell 8).

För elever i årskurs 4 förelåg ingen signifikant skillnad över de tre mättillfällena ($F(2,72) = 2,60, p = ,08, \text{partiell } \eta^2 = ,067$) avseende skattning av moraliskt disengagemang.

Det förelåg en signifikant skillnad för elever i årskurs 9 över de tre mättillfällena ($F(2,72) = 4,01, p < ,05, \text{partiell } \eta^2 = ,100$) avseende skattning av moraliskt disengagemang. Denna signifikans bestod i att elevernas skattning av moraliskt disengagemang hade minskat. Bonferroni post hoc-test genomfördes för att undersöka mellan vilka av de tre mättillfällena skillnaden återfanns. Efter Bonferroni-post hoc förelåg inte längre någon signifikant skillnad mellan de tre mättillfällena ($p = ,06$).

Tabell 8

Medelvärden och (standardavvikelser) över förändring avseende skattning av moraliskt disengagemang för elever i årskurs 4, respektive elever i årskurs 9 över de tre mättillfällena på interventionsskolorna

Årskurs	Mättillfälle			F	η^2
	1	2	3		
4 n= 37	23,19 (7,20)	22,11 (4,47)	20,84 (4,46)	2,60	,067
9 n= 37	24,43 (6,43)	22,10 (5,80)	21,20 (4,84)	4,01*	,100

*p < .05

Notis 1. Med 4 avses årskurs 4 och med 9 avses årskurs 9.

Notis 2. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna. Oberoende t-test genomfördes för respektive mättillfälle för att undersöka om det förelåg skillnader mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende elevernas skattning av moraliskt disengagemang (se tabell 9).

Det förelåg ingen signifikant skillnad mellan interventions- och jämförelseskolorna vid förmätningen ($t(160) = ,59, p = ,56$), första eftermätningen ($t(160) = ,46, p = ,64$) eller andra eftermätningen ($t(160) = 0,094, p = ,93$) avseende skattning av moraliskt disengagemang.

Tabell 9

Medelvärden (standardavvikelser) för oberoende t-test. Jämförelse mellan interventions- och jämförelseskolorna avseende elevernas skattning av moraliskt disengagemang för de tre mättillfällena

Mättillfälle	Interventionsskolor	Jämförelseskolor	p	Effektstorlek (d)
1 n=162	23,93 (6,85)	23,26 (7,59)	,56	,09
2 n=162	22,37 (5,55)	21,95 (5,88)	,64	,06
3 n=162	21,41 (5,07)	21,33 (5,66)	,93	,04

Notis. Med 1 avses förmätningen, med 2 avses första eftermätningen och med 3 avses andra eftermätningen.

Diskussion

Syftet med den aktuella studien var att utvärdera effekterna av Aktion mot nätmobbning. För att undersöka effekter över tid på interventionsskolorna, genomfördes separata analyser för årskurs 4 respektive årskurs 9. Resultaten visade att eleverna i årskurs 9 nätmobbade andra elever i högre utsträckning mellan förmätningen och första eftermätningen. Det framkom även att eleverna i årskurs 4 ökade sin nivå av empati mellan förmätningen och andra eftermätningen. För att undersöka skillnader i effekter mellan interventions- och jämförelseskolorna, genomfördes separata analyser för vardera mättillfälle. Resultaten visade att eleverna på jämförelseskolorna hade högre nivå av

empati än eleverna på interventionsskolorna vid första eftermätningen. Nedan följer en diskussion kring studiens resultat och begränsningar samt förslag på framtida forskning.

Resultatdiskussion

Varför nätmobbade eleverna i årskurs 9 på interventionsskolorna andra elever i högre utsträckning mellan förmätningen och första eftermätningen?

Eleverna i årskurs 9 på interventionsskolorna uppgav att de nätmobbade andra i högre utsträckning mellan förmätningen och första eftermätningen. Det kan finnas flera förklaringar till varför nätmobbningen ökade. En förklaring kan vara att insatserna gav eleverna ökad kännedom och medvetenhet om vad nätmobbning är. Enligt Palmberg (2017) uttryckte eleverna på interventionsskolorna att det var positivt att få ökad kunskap om nätmobbning. Den ökade kunskapen kan eventuellt ha bidragit till att de elever som hade erfarenheter av nätmobbning blev mer benägna att kategorisera sitt beteende inom ramen för detta och i webbenkäten ange att de hade erfarenheter av det.

Ytterligare en förklaring till varför nätmobbningen ökade bland eleverna i årskurs 9 skulle kunna bero på negativ stämning under förberedelse och genomförande av insatserna på de berörda skolorna. Emellertid var stämningen signifikant sämre när eleverna i årskurs 9 träffades själva vid förberedelseträffar, än vid genomförande av insatser med eleverna i årskurs 4 (Larsson & Liljeström, 2017). Stämningen beskrevs flera gånger i negativa ordalag såsom uppgiven, ansträngd och motvillig. Därtill uttryckte de elever i årskurs 9 som inte tilltalades av insatserna detta för resterande elever i sin grupp, och protesterade genom att inte delta aktivt vid förberedelseträffarna. Några elever låg till exempel med huvudet i bänken eller använde sina mobiltelefoner. Det skulle kunna tänkas att de elever som inte engagerade sig under förberedelseträffarna inte heller påverkades av insatserna i lika hög utsträckning. Det skulle även kunna vara så att dessa elevers passivitet kan ha påverkat resterande elevers medverkan genom att eventuellt ha spridit negativ stämning.

Dessutom uppvisade även eleverna stundtals låg motivation (Larsson & Liljeström, 2017). Låg motivation kan vara en sårbarhet vid insatser som elever själva förbereder och genomför, och kan leda till att dessa inte får de förväntade effekterna, exempelvis minskning av mobbning (Ttofi & Farrington, 2013). Den låga motivationen skulle kunna bero på omständigheterna kring förberedelse och genomförande av insatserna. Insatserna låg exempelvis i nära anslutning till nationella prov, sovmorgnar samt antagningsbesked från gymnasiet. Därtill uttryckte eleverna allmän trötthet och stress över skolarbete. Det kan därför vara av vikt att ta ovan nämnda omständigheter i beaktande vid planering och genomförande av insatser. Till exempel genom att involvera eleverna och schemalägga aktiviteter på ordinarie lektionstid vid tidpunkter som passar dem.

Förutom negativ stämning och låg motivation bland eleverna kan även handledarnas roll ha varit av relevans. Några elever efterfrågade mer frihet och andra elever efterfrågade mer styrning från handledarna (Palmberg, 2017). De skulle kunna vara så att de elever som upplevde att de inte fick sina önskemål tillgodosedda, blev mer negativt inställda till Aktion mot nätmobbning och eventuellt inte påverkades av insatserna i lika hög utsträckning. För att kunna ta hänsyn till elevernas skilda önskemål, kan det i framtida kamratutbildarsystem vara fördelaktigt att på förhand efterfråga vilken typ av handledning de önskar, och anpassa den därefter. En fråga som väcks är om ökat

elevinflytande över handledningen skulle kunna leda till en mer positiv inställning i framtida kamratutbildarsystem?

Som tidigare nämnts, använde sig även de tre interventionsprogram som presenterats inledningsvis bland annat av kamratutbildarsystem (Cross et al., 2016; Menesini et al., 2016; Wölfer et al., 2014). Till följd av dessa tre interventionsprogram minskade nätmobbningen, en effekt som uteblev i Aktion mot nätmobbning. Detta skulle kunna bero på att de tre interventionsprogrammen, utöver kamratutbildarsystem, dessutom innehöll andra komponenter som också kan ha påverkat förekomst av nätmobbning. Därmed blir det svårt att uttala sig om effekten av endast kamratutbildarsystemet i respektive interventionsprogram. Eventuellt kan fristående kamratutbildarsystem ses som en komponent som utgör en pusselbit i arbetet mot nätmobbning där fler komponenter behövs för att eventuellt uppnå effekt.

Varför ökade nivån av empati hos eleverna i årskurs 4 på interventionsskolorna över de tre mätillfällena? Eleverna i årskurs 4 på interventionsskolorna ökade sin skattning av empati mellan förmätningen och andra eftermätningen. Det kan finnas flera förklaringar till varför empatin ökade.

Som tidigare nämnts är det till fördel att involvera eleverna i antimobbningsarbetet; både i utformandet och i genomförandet av insatser (Flygare & Johansson, 2013; Spears & Kofoed, 2013). I tidigare utvärdering av Aktion mot nätmobbning framkom att både elever i årskurs 4 och elever i årskurs 9 var positivt inställda till kamratutbildarsystemet (Palmberg, 2017). Möjligtvis kan därför kamratutbildarsystemet bidragit till att de yngre eleverna betraktade de äldre eleverna som förebilder. De äldre elevernas arbete att motverka nätmobbning kan ha väckt intresse hos de yngre eleverna som via modellinlärning ville efterlikna sina förebilder. Därtill kan det innehåll som de äldre eleverna förmedlade genom insatserna varit av betydelse och påverkat de yngre eleverna. I insatsen "stötta de som blivit utsatta" betonades exempelvis hur eleverna kan prata med någon som varit utsatt för nätmobbning och få denne att må bättre genom att bland annat lyssna, vara hjälpsam samt fråga hur personen mår (Fransson Djerf, 2017). Detta är viktiga aspekter för att förstå och dela en annan människas emotionella tillstånd eller sammanhang, och därigenom känna empati (Cohen & Strayer, 1996).

Som inledningsvis nämnts verkar empati också ha ett samband med vilken roll elever antar i mobbningsituationer på och utanför nätet (Van Cleemput et al., 2014). Elever som ingriper i mobbningsituationer på och utanför nätet och försvarar den utsatte har högre grad av empati. I föreliggande studie uppvisade eleverna i årskurs 4 ökad nivå av empati. Det skulle därför vara intressant att undersöka om dessa elever ingriper i mobbningsituationer i högre utsträckning än tidigare.

Varför hade eleverna på jämförelseskolorna högre nivå av empati vid första eftermätningen? Eleverna på jämförelseskolorna hade högre skattning av empati än eleverna på interventionsskolorna vid första eftermätningen. En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara det lagstadgade antimobbningsarbete alla skolor är förpliktade till (DL, SFS 2008:567; SL, SFS 2010:800). Detta kan ha medfört att jämförelseskolorna förmodligen utförde ett eget antimobbningsarbete, vilket hade varit oetiskt att be dem pausa under genomförandet av Aktion mot nätmobbning. Kan den höjda empatin hos eleverna bero på att jämförelseskolorna på egen hand arbetat aktivt mot mobbning på och utanför nätet? Ett sätt att få ökad kontroll över detta hade varit att efterfråga vilken typ av antimobbningsarbete som genomfördes på jämförelseskolorna för att ha med det i beaktande. Då detta inte efterfrågades inom ramen för Aktion mot nätmobbning har det

medfört svårigheter att uttala sig och dra slutsatser om studiens resultat. Möjligtvis kan även det faktum att jämförelseskolorna deltog i projektet bidragit till att medvetenheten kring mobbning på och utanför nätet ökade, vilket kan ha lett till att skolorna fortsatte arbeta vidare med detta på egen hand.

Begränsningar

Mätinstrument. Den webbenkät som användes i föreliggande studie bestod av självskattningsskalor och baseras därmed på elevernas subjektiva upplevelser. Detta kan öka risken för social önskvärdhet då elever kan framställa sig själva mer fördelaktigt (van de Mortel, 2008). Ovanstående kan medföra en begränsning då elevernas svar inte nödvändigtvis avspeglar verkligheten.

De skalor som användes för att mäta empati och moraliskt disengagemang var BES respektive MDBS. Som tidigare nämnts finns det begränsningar vad gäller reliabiliteten för BES och MDBS (se tabell 1). Några av delskalorna låg under den rekommenderade alfanivån, och en av delskalorna i MDBS exkluderades på grund av för låg alfanivå (Vaske et al., 2017). Detta medför begränsningar vad gäller studiens giltighet. Vad gäller BES finns även begränsningar avseende skalans validitet, det vill säga tillförlitlighet. Som tidigare nämnts har skalan god begreppsvaliditet (Jolliffe & Farrington, 2006), men på grund av avsaknad av svenska normeringar blir det svårt att uttala sig om begreppsvaliditeten är överförbar till den aktuella studien. Därmed efterfrågas forskning som validerar och normerar skalan till svenska förhållanden.

Ytterligare en begränsning avseende webbenkäten var att den inte innehöll frågor om elevers erfarenhet av nätkränkningar, utan endast innehöll två globala frågor om nätmobbning (Frisén & Berne, 2016; Slonje & Smith, 2008). De två globala frågorna är vanligt förekommande inom nätmobbningsfältet för att mäta förekomst av nätmobbning (Berne, 2014). Dock har det i Friends nätrapport framkommit att fler elever har erfarenhet av nätkränkningar än nätmobbning (Friends, 2017). Ungefär 35 procent av elever på svenska skolor har utsatts för nätkränkningar och ungefär 8 till 10 procent har utsatts för nätmobbning (Friends, 2017; Frisén & Berne, 2016). Då Aktion mot nätmobbning riktade sig till samtliga elever på de berörda skolorna och fler elever har erfarenhet av nätkränkningar, är det en begränsning att det inte finns möjlighet att undersöka kamratutbildarsystemets effekt på denna grupp.

Datainsamling. I den aktuella studien bestod datainsamlingen av en förmätning och två eftermätningar, varvid eftermätningarna skedde med ungefär två månaders mellanrum. Detta på grund av att de elever som gick i årskurs 9 skulle sluta grundskolan och därmed inte hade möjlighet att medverka i en senare eftermätning. Då de två eftermätningarna skedde i nära anslutning till varandra uppstod svårigheter att uttala sig om förändring över tid. I enlighet med tidigare utvärderingsstudier hade det varit fördelaktigt att genomföra den andra eftermätningen ett år efter avslutade insatser (Cross et al., 2016; Menesini et al., 2016; Wölfer et al., 2014). Ett sådant förfarande hade gett möjlighet att utvärdera Aktion mot nätmobbning i ett längre tidsperspektiv. Ett sätt att kunna senarelägga den sista eftermätningen hade varit att istället genomföra Aktion mot nätmobbning med elever i årskurs 8.

Deltagare. I föreliggande studie kan det totala antalet deltagare betraktas som lågt. Det låga deltagarantalet kan bero på olika omständigheter, vilka diskuteras nedan. Som tidigare nämnts uteslöts en interventionsskola och en jämförelseskola från projektet

då de på grund av praktiska skäl inte kunde fullgöra sin del av åtagandet. Därmed blev det totala antalet elever vid insatser och datainsamling lägre än förväntat och ledde till ett begränsat urval.

Ytterligare en omständighet som medfört lågt deltagarantal är studiens bortfall. Bortfallet kan ha flera orsaker. Föreliggande studie baseras på tre mättillfällen och består därmed av longitudinell data. Vid insamlandet av longitudinell data förekommer ofta bortfall (Laird, 1988). I den aktuella studien förekom ett externt bortfall på mellan 39 och 69 procent för de elever som inte deltagit vid samtliga tre mättillfällen (se bilaga 2, tabell 9). Anledningen till det externa bortfallet kan bero på att vårdnadshavare inte har samtyckt till att deras barn fick besvara webbenkäten, att elever var sjuka vid tidpunkterna då datainsamlingen skedde och/eller att elever själva inte ville fylla i webbenkäten.

Därtill beslutades att de elever som inte besvarat samtliga frågor för respektive skala skulle uteslutas från analyser, och betraktades därmed som internt bortfall (se bilaga 2). På grund av avsaknad av bortfallsanalys är det dock svårt att uttala sig om det interna bortfallet. En sådan analys hade kunnat ge information om systematiskt bortfall och därigenom möjligtvis gett en indikation på om det fanns några frågor som var särskilt svåra att förstå för eleverna. Följaktligen utgör studiens externa och interna bortfall en begränsning och därmed bör dess resultat tolkas med försiktighet. Detta på grund av att deltagarantalet redan från början var lågt och därmed kan inte urvalet anses vara representativt för elever på svenska skolor. Därtill kan ovan nämnda externa och interna bortfall leda till att urvalet möjligtvis inte heller är representativt för samtliga elever på de deltagande skolorna. Detta medför begränsningar vad gäller studiens generaliserbarhet.

Databearbetning. Studiens resultat bör även tolkas med försiktighet med tanke på de begränsningar som finns vad gäller de statistiska analyserna. Utförandet av många statistiska analyser ökar risken för typ 1-fel genom att icke-signifikanta resultat kan bli signifikanta. Denna risk medförde att Bonferroni-korrigeringar genomfördes för att sänka alfanivån. En striktare alfanivå kan i sin tur öka risken för typ 2-fel, det vill säga att resultat som egentligen är signifikanta blir icke-signifikanta. Då urvalet var litet och upprepade analyser genomfördes, var det emellertid motiverat att genomföra Bonferroni-korrigeringar.

Ytterligare en begränsning vad gäller de statistiska analyserna var valet av analysmetoder. Vad gäller de oberoende mätningarna genomfördes en separat analys för vardera mättillfälle, något som gör det omöjligt att uttala sig om förändring över tid. För att kunna uttala sig om en sådan förändring hade andra analyser varit nödvändiga. Därtill saknas analyser som utvärderar Aktion mot nätmobbningens effekt på delskalenivå för empati och moraliskt disengagemang.

Förslag till framtida forskning

Vanligtvis används två globala frågor för att mäta förekomst av nätmobbning (Berne, 2014; Frisén & Berne, 2016; Slonje & Smith, 2008). Då fler elever har erfarenhet av nätkränkningar, hade det varit intressant att i tillägg till ovanstående frågor även inkludera frågor kring nätkränkningar. Detta för att kunna undersöka hur Aktion mot nätmobbning eventuellt påverkar denna grupp.

Dessutom hade det varit intressant att utvärdera eventuella sekundäreffekter för de elever som inte deltog i Aktion mot nätmobbning men ändå vistades i samma

skolbyggnad som resterande elever. Det vill säga, påverkades dessa elever trots att de inte tog del av insatserna?

Därtill efterfrågas forskning som utvärderar elevers skattningar av empati och moraliskt disengagemang på delskalenivå. En sådan utvärdering hade kunnat bidra med kunskap om hur elevers affektiva och kognitiva empati samt de olika mekanismerna för moraliskt disengagemang eventuellt har påverkats till följd av Aktion mot nätmobbning. Vidare efterfrågas forskning som undersöker hur elevers nivå av empati respektive moraliskt disengagemang hänger samman med de roller elever kan anta vid mobbning på och utanför nätet. Detta för att kunna dra slutsatser om Aktion mot nätmobbning eventuella påverkan på dessa faktorer.

Utifrån de utvärderingar som genomförts inom ramen för Aktion mot nätmobbning, har det framkommit att det finns behov av att modifiera kamratutbildarsystemet, något som kan tas hänsyn till i framtida forskning. Skulle en modifierad version av Aktion mot nätmobbning kunna leda till att nätmobbning minskar?

Referenser

- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209. doi:10.1207/s15327957pspr0303_3
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101–119. doi:10.1080/0305724022014322
- Barchia, K., & Bussey, K. (2011). Individual and collective social cognitive influences on peer aggression: Exploring the contribution of aggression efficacy, moral disengagement, and collective efficacy. *Aggressive Behavior*, 37(2), 107–120. doi:10.1002/ab.20375
- Barkoukis, V., Lazuras, L., Ourda, D., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Tackling psychosocial risk factors for adolescent cyberbullying: Evidence from a school-based intervention. *Aggressive Behavior*, 42(2), 114–122. doi:10.1002/ab.21625
- Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2012). Does the association with psychosomatic health problems differ between cyberbullying and traditional bullying? *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17, 421–434. doi:10.1080/13632752.2012.704228
- Berne, S. (2014). *Cyberbullying in childhood and adolescence – Assessment, coping and the role of appearance*. Opublicerad doktorsavhandling. Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen, Göteborg. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/35753>
- Berne, S., Frisén, A., & Kling, J. (2014). Appearance-related cyberbullying: A qualitative investigation of characteristics, content, reasons, and effects. *Body Image*, 11(4), 527–533. doi:10.1016/j.bodyim.2014.08.006
- Berne, S., & Frisén, A. (2016). *Aktion mot nätmobbning – Svenska elevers tankar om bästa sätten att förebygga och åtgärda nätmobbning* [videofil]. Hämtad från: <http://urplay.se/program/196000-ur-samtiden-cyberbullying-2016-aktion-mot-natmobbning>
- Cohen, D., & Strayer, J. (1996). Empathy in conduct-disordered and comparison youth. *Developmental Psychology*, 32(6), 988–998. doi:10.1037/0012-1649.32.6.988

- Cook, C., Williams, K., Guerra, N., & Kim, T. (2010). Variability in the prevalence of bullying and victimization: A cross-national and methodological analysis. I S. Jimerson, S. Swearer & D. Espelage (Red:er), *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. (s. 347–362). New York: Routledge.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hawden, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015) A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviors. *Agression and Violent Behavior*, 23, 109–117. doi:10.1016/j.avb.2015.05.016
- Cross, D., Shaw, T., Hadwen, K., Cardoso, P., Slee, P., Roberts, C., ... Barnes, A. (2016). Longitudinal impact of the Cyber Friendly Schools program on adolescents' cyberbullying behavior. *Aggressive Behavior*, 42(2), 166–180. doi:10.1002/ab.21609
- Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Smith, P., & Plichta, P. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141–147. doi:10.1016/j.chb.2015.03.065
- Del Rey, R., Casas, J. A., & Ortega, R. (2016). Impact of the ConRed program on different cyberbullying roles. *Aggressive Behavior*, 42(2), 123–135. doi:10.1037/t42339-000
- Diskrimineringslagen* (SFS 2008:567). Hämtad från Riksdagens webbplats: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567
- Festinger, L. (1962). Cognitive dissonance. *Scientific American*, 207(4), 93–102. doi:10.1038/scientificamerican1062-93
- Flygare, E., & Johansson, B. (2013). Mobbning och kränkningar på nätet: Omfattning och effekter av skolans insatser. I Skolverket (red.), *Kränkningar i skolan: Analyser av problem och lösningar*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3138.pdf%3Fk%3D3138
- Fransson Djerf, S. (2017). *En elevledd intervention mot nätmobbing – Det här gjorde elever i årskurs 9 när de träffade elever i årskurs 4* Opublicerat psykolog-examensarbete, Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen, Göteborg.
- Friends (2016). *Friends nätrapport 2016*. Stockholm: PrintR. Hämtad från <https://friends-brandmanualswede.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/03/Friends-natrapport2016.pdf>
- Friends (2017). *Friends nätrapport 2017*. Stockholm: PrintR. Hämtad från <https://friends-brandmanualswede.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/03/Friends-natrapport2016.pdf>
- Frisén, A., & Berne, S. (2016). *Nätmobbing: En handbok i skolan*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Frisén A., Berne, S., & Lunde, C. (2014). Cybervictimization and body esteem: Experiences of Swedish children and adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(3), 331–343. doi:10.1080/17405629.2013.825604
- Garaigordobil, M., & Martínez-Valderrey, V. (2015). The effectiveness of Cyberprogram 2.0 on "face-to-face" bullying, cyberbullying, and empathy. *Psicothema*, 27 (1), 45–51. doi:10.7334/psicothema2014.78

- Gini, G., & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, *123*(3), 1059–1065. doi:10.1542/peds.2008-1215
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the basic empathy scale. *Journal of Adolescence*, *29*(4), 589–611. doi:10.1016/j.adolescence.2005.08.010
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2011). Is low empathy related to bullying after controlling for individual and social background variables? *Journal of Adolescence*, *34*(1), 59–71. doi:10.1016/j.adolescence.2010.02.001
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, *41*(6), 22–30. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kowalski, R. M., Schroeder, A. N., Giumetti, G. W., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, *140*(4), 1073–1137. doi:10.1037/a0035618
- Larsson, J., & Liljeström, J. (2017). *Stämning i elevgrupper under en skolbaserad intervention mot nätmobbning*. Opublicerat psykolog-examensarbete, Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen, Göteborg.
- Laird, N. M. (1988). Missing data in longitudinal studies. *Statistics in Medicine*, *7*(1–2), 305–315. doi:10.1002/sim.4780070131
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, *23*(4), 435–454. doi:10.14742/ajet.1245
- Lovett, B. J., & Sheffield, R. A. (2007). Affective empathy deficits in aggressive children and adolescents: A critical review. *Clinical Psychology Review*, *27*(1), 1–13. doi:10.1016/j.cpr.2006.03.003
- Lunde, C., & Frisén, A. (2011). On being victimized by peers in the advent of adolescence: Prospective relationships to objectified body consciousness. *Body Image*, *8*(4), 309–314. doi:10.1016/j.bodyim.2011.04.010
- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, *45*(4), 323–348. doi:10.1002/pits.20301
- Menesini, E., Nocentini, A., & Palladino, B. E. (2012). Empowering students against bullying and cyberbullying: Evaluation of an Italian peer-led model. *International Journal of Conflict and Violence*, *6*(2), 314–321. doi:10.4119/UNIBI/ijcv.253
- Menesini, E., Nocentini, A., & Palladino, B. E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive Behavior*, *42*(2), 194–206. doi:10.1002/ab.21636
- Nilsson, K. (2014, 1 december). Nätmobbade barn blir allt yngre. Göteborgs Posten. Hämtad 2017-03-22, från <http://www.gp.se/nyheter/göteborg/nätmobbade-barn-blir-allt-yngre-1.264123>
- Obermann, M. (2011a). Moral disengagement in self-reported and peer-nominated school bullying. *Aggressive Behavior*, *37*(2), 133–144. doi:10.1002/ab.20378
- Obermann, M. (2011b). Moral disengagement among bystanders to school bullying. *Journal of School Violence*, *10*(3), 239–257. doi:10.1080/15388220.2011.578276
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., ... Tippett, N. (2012). The emotional impact of bullying and cyberbullying on

- victims: A European cross-national study. *Aggressive Behavior*, 38(5), 342–356. doi:10.1002/ab.21440
- Palmberg, A. (2017). *Elevvers upplevelser av en elevledd intervention mot nätmobbning*. Opublicerat psykolog-examensarbete, Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen, Göteborg.
- Personuppgiftslag (PUL 1998:204). Hämtad från Riksdagens webbplats: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/personuppgiftslag-1998204_sfs-1998-204
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36(2), 81–94. doi:10.1002/ab.20336
- Programme for International Student Assessment. (2017). *PISA 2015 results: Students' well-being* (Volym 3). Hämtad från <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9817021e.pdf?expires=1492595607&id=id&accname=guest&checksum=CC118A1CD47AB80779D08FD4AD09AF96>
- Renati, R., Berrone, C., & Zanetti, M. A. (2012). Morally disengaged and unempathic: Do cyberbullies fit these definitions? An exploratory study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(8), 391–398. doi:10.1089/cyber.2012.0046
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171–177. doi:10.2105/AJPH.2011.300308
- Skollagen (SFS 2010:800). Hämtad från Riksdagens webbplats: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147–154. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisé, A. (2012). Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 244–259. doi:10.1080/17405629.2011.643670
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239–268. doi:10.1002/ab.10047
- Thornberg, R., & Jungert, T. (2013). Bystander behavior in bullying situations: Basic moral sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy. *Journal of Adolescence*, 36(3), 475–483. doi:10.1016/j.adolescence.2013.02.003
- Thornberg, R., & Jungert, T. (2014). School bullying and the mechanism of moral disengagement. *Aggressive Behavior*, 40(2), 99–108. doi:10.1002/ab.21509
- Tokunaga, R. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behaviour*, 26(3), 277–287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014

- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2012). Bullying prevention programs: The importance of peer intervention, disciplinary methods and age variations. *Journal of Experimental Criminology*, 8(4), 443–462. doi:10.1007/s11292-012-9161-0
- Van Cleemput, K., Vandebosch, H. & Pabian, S. (2014). Personal characteristics and contextual factors that determine “helping”, “joining in,” and “doing nothing” when witnessing cyberbullying. *Aggressive Behavior*, 40, 383–396. doi:10.1002/ab.21534
- van de Mortel, T. F. (2008). Faking it: Social desirability response bias in self-report research. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 25(4), 40–48.
- Vaske, J., Beaman, J., & Sponarski, C. (2017). Rethinking internal consistency in Cronbach’s alpha. *Leisure Sciences*, 39(2), 163–173. doi:10.1080/01490400.2015.1127189
- Wölfer, R., Schultze-Krumbholz, A., Zagorscak, P., Jäkel, A., Göbel, K., & Scheithauer, H. (2014). Prevention 2.0: targeting cyberbullying @ school. *Prevention Science*, 15(6), 879–887. doi:10.1007/s11121-013-0438-y
- Örn, P. (2013). Tema: Nätmobbning. *Psykologtidningen*, 5, 4–7. Hämtad från <http://www.psykologforbundet.se/Documents/Psykologtidningen/Psykologtidningen%202013/PT2013-05.pdf>

Bilaga 1

Har du blivit utsatt för mobbning, själv utsatt någon eller sett någon bli utsatt? Här får du veta vart du kan vända dig för att få hjälp.

Du kan prata med någon av dina lärare eller din skolkurator. De kommer att göra vad de kan för att hjälpa dig. Telefonnummer till din skolkurator (namn) är: (telefonnummer).

Du kan också tala med någon av dina föräldrar, så kan de hjälpa dig att prata med skolan om problemet.

Om du har pratat med någon på skolan men inte tycker att du har fått någon hjälp kan du kontakta Barn- och elevombudet. På webbsidan www.skolinspektionen.se/beo finns ytterligare information. Telefonnummer: 08-586 080 00. E-post: beo@skolinspektionen.se.

Du kan även ringa Bris på telefonnummer 116 111. Det är gratis och samtalet syns inte på telefonräkningen.

Du kan gå in på webbsidorna www.bris.se eller www.rodasidorna.se för ytterligare information och hjälp.

Bilaga 2

Redovisning av bortfall

Tabell 9

Deltagande elever, (frånvarande elever) och procent för de elever som frånvarade vid något av de tre mättillfällena på interventions- och jämförelseskolorna

Årskurs	Interventionsskolor	%	Jämförelseskolor	%
4	50 (25)	50	77 (34)	44
9	57 (22)	39	58 (40)	69

Tabell 10

Deltagande elever, (uteblivna svar) och procent för de uteblivna svaren för de globala frågorna samt samtliga frågor i skalorna vid samtliga tre mättillfällen. Avser elever i årskurs 4 respektive elever i årskurs 9 på interventionsskolorna

Fråga eller skala	Årskurs			
	4	%	9	%
Har du blivit nätmobbad via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?	48 (2)	4	57	0
Har du nätmobbat andra via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?	49 (1)	2	49 (8)	16
Hur ofta har du blivit mobbad i skolan de senaste månaderna?	47 (3)	6	55 (2)	4
Hur ofta har själv varit med om att mobbat en annan elev/andra elever på skolan de senaste månaderna?	47 (3)	6	55 (2)	4
Basic Empathy Scale	43 (7)	16	46 (11)	24
Moral Disengagement in Bullying Scale	37 (13)*	35	37 (20)**	54

Notis 1. * Av dessa betraktades samtliga 13 elever som extremvärden.

Notis 2. ** Av dessa betraktades 16 elever som extremvärden.

Tabell 11

Deltagande elever, (uteblivna svar) och procent för de utblivna svaren för de globala frågorna samt samtliga frågor i skalorna vid något av de tre mätillfällena. Avser interventions- respektive jämförelseskolorna

Fråga eller skala	Interventionskolor						Jämförelseskolor					
	Mätillfälle			Mätillfälle			Mätillfälle			Mätillfälle		
	1	2	%	1	2	%	1	2	%	1	2	%
Har du blivit nätmobbad via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?	107	0	107	0	107	0	135	0	135	0	134 (1)	0,7
Har du nätmobbat andra via mobil, dator eller surfplatta de senaste månaderna?	107	0	107	0	106 (1)	1	135	0	135	0	134 (1)	0,7
Hur ofta har du blivit mobbad i skolan de senaste månaderna?	104 (3)	3	106 (1)	0,9	103 (4)	4	130 (5)	4	132 (3)	2	123 (12)	10
Hur ofta har själv varit med om att mobbat en annan elev/andra elever på skolan de senaste månaderna?	104 (3)	3	105 (2)	2	101 (6)	6	129 (6)	5	133 (2)	1	126 (9)	7
Basic Empathy Scale	89 (18)	20	87 (20)	23	88 (19)	22	106 (29)	27	102 (33)	32	101 (34)	34
Moral Disengagement in Bullying Scale	74 (33)	45	74 (33)	45	74 (33)	45	88 (47)	53	88 (47)	53	88 (47)	53

Notis: Med 1 avses föreningen, med 2 avses första efternämningen och med 3 avses andra efternämningen.